

## ПОШТА ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

*У статті проаналізовано історію виникнення та розвитку поштового зв'язку, роль пошти в суспільстві, зокрема роль пошти в системі суспільної комунікації на різних етапах історичного розвитку світу. Проаналізовано фактори, які мали безпосередній вплив на формування нових напрямків діяльності поштового сектора; розглянуто категорії, які притаманні філософії пошти та є ключем до системного усвідомлення структури поштової сфери; визначено та охарактеризовано основні підходи, за допомогою яких можна розглядати філософію пошти. Зазначено, що пошту формує середовище, в якому вона функціонує, тобто – суспільство, однак єдиної моделі пошти як такої не було й не буде, оскільки її форми, тенденції розвитку їй нав'язує суспільство, яке, в свою чергу, є полікультурним.*

"Серед безлічі речей, добрих або поганих, винайдених сучасним світом, однією з найбільш корисних без сумніву є пошта, послуги якої надаються на всій земній кулі..." [1: 193]. Слова видатної людини минулого століття, першого прем'єр-міністра незалежної Індії Джавахарлала Неру надихають на те, щоб розповісти про цей чудовий засіб спілкування.

Мовлено про пошту чимало. Її послугами справді користується все цивілізоване людство. І у кожній людини своя думка щодо її устрою, рівня оснащення, оперативності і якості надання послуг – всього того, з чого складається цей величезний, справді живий організм. У кожній країні пошта, а подекуди лише пошта, є повсякденним і доступним засобом спілкування.

Вивчаючи поштові технології, стратегії розвитку поштових служб, дослідники, як правило, не замислюються над питанням, яку роль виконує пошта для суспільної формації. Варто було б дослідити історію пошти глибше, тобто не на рівні розвитку поштової технології, а на рівні її приналежності та нерозривності із суспільством на різних історичних етапах його розвитку.

Аби здійснити таке дослідження, передусім, варто чітко виокремити найважливіші історичні аспекти. По-перше, пізнання філософії пошти варто розпочати з усвідомлення її базових категорій. Імануїл Кант головні логічні форми мислення вбачав у категоріях [2: 17]. Тож можна виокремити категорії, які притаманні філософії пошти та є ключем до системного усвідомлення структури поштової сфери.

До таких категорій варто віднести: цінності, традиції, знання, раціональність, волю, ієрархію, досвід, духовність, якість, інформацію, зручність, технологію, бізнес.

Поштову службу як явище варто розглядати нерозривно із суспільством, точніше соціальними групами, які вона обслуговує, враховуючи, зокрема, регіональні, етнічні та соціокультурні характеристики конкретної суспільної формації, в якій пошта існувала.

Щодо підходів, за допомогою яких можна розглядати філософію пошти, вважаємо за доцільне виокремити такі [1: 126]:

1) загально-соціальний, який містить найбільш загальні закони, критерії аналізу, що дають змогу зрозуміти сутність і внутрішню структуру світу пошти. В основі цього підходу лежать критерії, вироблені часом, досвідом і практикою;

2) універсалістський, тобто вивчення пошти через систему її регіональних, культурних та інших характеристик, які, в свою чергу, впливають одна на одну. Знання про пошту базується на критеріях, які виробляє сама поштова субкультура. Філософію пошти можна розглядати як певні часові відрізки її діяльності в суспільстві, що самі створюють рамки, в яких існує пошта. Адже головним суб'єктом формування пошти є суспільство;

3) ієрархічно-ціннісний підхід, що включає цілий комплекс методів, притаманних соціально-політичному аналізу, методу історизму, методу від дедукції до індукції (від загального до більш конкретного), метод порівняння, моделювання. Завдяки цьому підходу можна зробити ґрунтовний аналіз через призму наукових напрацювань, що, в свою чергу, дасть детальну картину розвитку і функціонування пошти на різних історичних етапах.

Передусім, необхідно проаналізувати питання мотивації виникнення такого явища, як пошта, де головним об'єктом і суб'єктом одночасно є людина, яка виступає генератором ідеї та метою діяльності, тобто в центральну частину пізнання вводиться людський чинник. Спираючись на піраміду потреб соціолога Абрахама Маслоу, доходимо висновку, що людина після задоволення своїх первинних потреб (у їжі, житті, одязі тощо), відчуває потребу самоствердження та саморозвитку. В неї виникає потреба комунікації, кінцевим результатом якої є інформація, що з часом трансформується в знання. У цьому аспекті саме пошта була транзитером знань.

Відлік свого історичного часу пошта починає з моменту першої потреби людини поділитися інформацією. Із розвитком людства вона постійно трансформувалася для потреб суспільства. Пошта відповідає викликам часу.

Історія пошти тісно пов'язана з розвитком писемності. Зародження інформації, яка стала передаватися в письмовому вигляді, поклало початок поштового зв'язку. З виникненням рабовласницьких держав у Стародавньому світі, правителі яких потребували постійної інформації про становище у власній країні і на підвладних їм територіях, поштовий зв'язок став набувати упорядкованого характеру.

У Стародавній Греції, що поставала сукупністю міст-держав, які воювали між собою, прообразом поштової системи слугували піші кур'єри для передачі повідомлень – *Hemerodrome* [3: 51].

У стародавньому Китаї поштова служба виникла досить рано, її заснували за часів династії Чжоу (1123 – 249 до н. е.). У ті часи поштове сполучення підтримувалося за допомогою 80 гінців і восьми головних кур'єрів, для яких через кожні 5 км були влаштовані постої для харчування, а на більшій відстані – пункти для нічлігу. Ця поштова система була значно розширена при династії Цинь (221 – 206 до н. е.) і особливо за династії Хань (206 до н. е. – 220 н. е.) [3: 53].

У Римській республіці пошта спершу слугувала тільки багатим патриціям, які володіли численними рабами, отож, мали і власних гінців. Для урядових і приватних цілей існували гінці (лат. *cursores, statores*, пізніше *viatores i tabellarii*, від *tabella* – дощечка для письма), а також приватні підприємці, що віддавали внайми вози та худобу, колегії яких об'єднувалися в одну корпорацію. Гай Юлій Цезар заклав основи для створення державної пошти, яка виникла і отримала значний розвиток за імператора Августа. Завдяки єдиній поштовій мережі існував зв'язок між окремими частинами Римської імперії. У ті часи пошта називалася *cursus publicus* (державна пошта) [4: 198], була підпорядкована безпосередньо імператору і не перевозила приватні послання.

При європейських середньовічних університетах, в яких навчалися учні з різних країн, також утворювалися корпорації професійних гінців, котрі користувалися різними привілеями. У XII – XIII ст. славилися гінці університетів з Болонї, Салерно, Монпельє, Тулузі, пізніше – гінці паризького університету Сорбонни. Гінці університетської пошти підтримували зв'язок між учнями та їх родинами [4: 210]. Деякі з університетських пошт за певну плату доставляли повідомлення приватним особам.

Подальший розвиток суспільства, насамперед, торгівлі та ремесел, а також науки і культури сприяв підвищенню інтересу до передачі повідомлень та зумовив появу численних і різноманітних посильних служб поштових місць, що обслуговували купців й ремісників. Поступово право користування цими поштами стало надаватися й іншим верствам населення.

Купецька пошта існувала при великих торгових домах, які мали власних кур'єрів. Незабаром окремі купці стали запозичувати цю ідею і об'єднуватися для того, щоб зібрана пошта могла перевозитися за призначенням. Початок купецької пошти можна виявити в Республіці Венеція. У той же час єдиної державної пошти все ще не було.

У феодальній середньовічній Європі XI – XV ст., за роздробленості державної влади пересилання звісток брали на себе, передусім, окремі духовні та світські корпорації. Обміну думками найбільше потребувала церква – через те, що вона була визначальним носієм духовно-культурного життя народів. Архіви церковних установ і реєстрів римської імперії свідчать, що ще на початку середніх століть відбувався жвавий обмін посланнями між главою католицької церкви та іншими її членами. Але про існування спеціального церковного інституту гінців або кур'єрів немає свідчень.

Лише між численними розгалуженнями духовних орденів підтримувалися зносини за посередництвом мандрівних ченців, які виконували роль кур'єрів і брали з собою донесення. Монастирі, таким чином, мали власну систему повідомлень – монастирську пошту. Так, монастирські кур'єри підтримували зв'язок між окремими монастирями і главою церкви в Римі, між чернечими орденами та їх братствами.

Дещо пізніше у деяких містах південної Німеччини виникла так звана "пошта різників" (нім. *Metzger-Post*). Представники суспільного прошарку купців за своєю комерційною діяльністю постійно їздили по країні [5: 31]. "Різники" були зобов'язані доставляти листи і посилки. Натомість постачальники м'яса нагороджувалися індульгенцією від держави, що звільняла їх від суспільних повинностей. Зазначений вид пошти проіснував до кінця XVII ст. і в деяких містах навіть отримав статус державної установи.

У XVI – XVII ст. у Франції, Швеції, Англії та інших країнах виникла централізована королівська пошта. Ідея поштової регалії, тобто виняткового права уряду утримувати в межах державної території поштові установи, вперше була висунута наприкінці XVI ст., а з XVII ст. стала втілюватися в життя.

З розвитком виробничих відносин і зародженням капіталізму виникла необхідність організації регулярного і швидкого поштового зв'язку як усередині країн, так і між окремими країнами. Вже на початку XVIII століття деякі державні діячі (наприклад, Фрідріх-Вільгельм I у Пруссії) вбачали головним завданням пошти здешевлення поштових тарифів і доступність поштових повідомлень для населення. На відміну від Франції, де пересилання листів (фр. *poste aux lettres*) було оголошено казенною монополією, але поряд з урядовою поштою були приватні підприємства з перевезення пасажирів (*messengeries*), у більшості великих німецьких держав діяльність урядової пошти включала як пересилання листів і товарів, так і перевезення пасажирів.

У XIX ст. корінний переверот у поштовій справі був викликаний поширенням залізниць і пароплавства. Поява на початку XIX ст. паровоза і пароплава, а на початку XX ст. – літака значно збільшила швидкість пересилання поштових відправлень [6; 7]. Поштовий зв'язок став загальнодержавним і загальнодоступним.

Із здобуттям загально доступного статусу, пошта зіткнулась із іншим завданням. Кінець XX – початок XXI ст. став для пошти випробувальним періодом. З розвитком технологій та мережі Інтернет, пошта потрапила в жорсткі умови конкуренції. Адже головні потреби людей XXI ст. – це швидкість, ефективність

і зручність. Категорія швидкості в XXI ст. відрізняється на порядок від XX ст., не кажучи вже про XIX ст. І отримання листа на протязі 7-10 днів – неприйнятний термін порівняно з іншими електронними засобами зв'язку. Але на протигагу технологічному прогресу виходить традиція багатостолітнього користування поштовою службою, яка дає тайм аут для переоцінки та розробки нових тенденцій в поштової справі.

Однією із головних умов задля ефективної роботи поштового сектора в майбутньому є проведення його реформування та перепрофілювання до жорстких умов сучасного ринку, зокрема бізнесу. Частка приватного сектора в поштової галузі стає все більшою. Пошта на своєму історичному шляху стала на порозі великих змін.

Нові технології стали необхідним засобом для конкурентного розвитку поштового сектора і підвищення якості послуг для споживачів.

Нині середовище, в якому розвиваються поштові служби, зазнає корінних змін і за останні кілька років ці перетворення йдуть прискореними темпами. Поштовому сектору вже не уникнути явищ глобалізації і інтернаціоналізації в обміні пошти. Відкриття ринків на національному і регіональному рівнях також змінило середовище. Спостерігається активна поява альтернативних суб'єктів надання поштових послуг на поштових ринках, нові стратегічні альянси приватних або державних операторів.

Стандарти або стандартизація є ключовими факторами об'єднання в одну мережу. Відповідним рівнем визначення загальних стандартів є міжнародний рівень. До цього необхідно підходити відкрито, разом з іншими організаціями, які, як Міжнародна організація із стандартизації (ISO), головним чином, установлюють стандарти в масштабі всього світу. Стандартизація являється головним козирем в забезпеченні об'єднання і взаємодії мереж і послуг нині і в майбутньому.

Поштовий сектор в майбутньому задля ефективного розвитку повинен в себе включати різні елементи: регулювання поштового сектора, облік універсальної послуги, уточнення ролі уряду, регулятора і оператора універсальної послуги. Однією з умов успіху роботи поштового сектора є консолідована робота всіх зацікавлених сторін на національному рівні.

Розвиток поштового сектора, якщо він буде носити стійкий характер, повинен стати глобальним; він має охоплювати промислові, науково-технічні, комерційні і соціальні аспекти. Щоб зоставатися конкурентоздатним і додавати конкуренції стійкого характеру, поштовий сектор має обновлюватися і орієнтуватися на надання нових послуг, адаптованих до потреб суспільства, яке знаходиться у стані постійного перетворення та стресу.

На національному рівні пошті як елементу суспільної комунікації повинне бути дане чітке визначення тієї ролі, яку відіграє уряд, регулятор і оператор. Крім того, щоб захистити інтереси споживачів, регулювання повинно бути також направлене на підвищення ефективності послуг, установлення справедливих тарифів і на сприяння зростання всесвітньої економіки [8: 17].

Таким чином, процес постійного перетворення від найпростішої форми устрою до більш ускладненої та раціональної, цілком залежав від потреб суспільства (людини), зокрема економічних, соціальних, життєвих, творчих, духовних тощо. Пошта вже стала культурним явищем та свідком епохи. Пошту формує середовище, в якому вона функціонує, тобто – суспільство. Однак єдиної моделі пошти як такої не було й не буде, оскільки її форми, тенденції розвитку їй нав'язує суспільство, яке, в свою чергу, є полікультурним.

На початку дослідження поштової філософії варто розглядати процеси, які впливають на її розвиток, притаманні їй категорії, що закладають підвалини для формування системи, яка згодом отримала назву "пошта". Варто дослідити сам процес перетворення накопичених знань у систему.

Першим етапом накопичення знання є пізнання. Гносеологія філософії пошти містить в собі становлення системи цінностей, традицій, на основі яких вже і формуються теорії та концепції.

У процесі пізнання поштової сфери закладаються базові цінності та традиції, які з часом стають канонами і принципами організації та функціонування системи. Присутність традиції є особливо важливим чинником, завдяки якому виробляється ідеологія та концепція і, як наслідок, відбувається консолідаційний процес суспільства. Традиція є похідною від цінностей, які й формують її. Позитивний вплив традиції підтверджено європейським досвідом, де вона виступає універсальним соціальним регулятором.

Етап пізнання уособлює процес накопичення знання про систему та середовище, в якому вона знаходиться. Пізнання і знання можна розглядати як процес і результат. З емпіричної точки зору основою пізнання є досвід. Якщо зіставити дві категорії "знання" і "досвід", то вони є неперекірними синонімами, адже саме досвід заснований на знанні. Досвід є інструментом досягнення істини, що трансформується в наукові знання та технології.

На ранній стадії свого розвитку пошта представляла собою своєрідну глобальну інформаційну мережу. Її по праву можна було вважати гегемоном у сфері інформації. Із часом та впливом різних факторів, зокрема НТП, глобалізації, пошта втрачає свої позиції. Якщо провести паралель між поштою в Стародавні часи і Середньовіччя [9: 545] та глобальною мережею Internet сьогодні, доходимо висновку, що пошта й була середньовічною Internet-мережею, відіграючи значну роль у становленні та розвитку держав. Вона виконувала роль універсальної політичної технології, адже саме вона була посередником між правителем та підданими, була своєрідним маніпулятором громадської свідомості.

Нині роль пошти значно змінилася. Процес глобалізації несе в собі стандартизацію та уніфікацію суспільства, що може призвести до руйнації самих категорій "традиція" і "культура" [10: 254], тобто до ситуації, коли прагматизм превалюватиме над духовним аспектом. Зазначене питання потребує подальшого наукового дослідження та виведення нових гіпотез стосовно майбутнього поштового сектора.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Горак Г. І. Філософія : [курс лекцій] / Г. І. Горак. – К. : Вілбор, 1997. – 272 с.
2. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. – Симферополь : Реноме, 1998. – 528 с.
3. Соркин Е. Почта спешит к людям / Е. Соркин. – М. : Изд. "Знание", 1977. – 128 с.
4. Від гінця до Інтернету. Нариси з історії української пошти / [Мухін В., Мороз В., Дюков П., Іванов В., Юрій В.] – К. : [Б.в.], 2002. – 327 с.
5. Материалы по истории связи в России XVIII – начала XX вв. : Обзор документальных материалов / [под ред. Н. А. Мальцевой]. – Ленинград : Б.и., 1966. – 44 с.
6. Бизина В. Г. Из истории украинской почты (К 225-летию Киевского почтамта) / В. Г. Бизина. – К. : [Б.в.], 2000. – 91 с.
7. Вигилев А. Н. История отечественной почты / А. Н. Вигилев. – М. : Изд. "Связь", 1977. – 160 с.
8. ВПС. Найробийская почтовая стратегия на 2009 – 2012 г. – 26 с.
9. Пашук А. І. Нариси з історії філософії середніх віків : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 712 с.
10. Universal Postal Union (125 years 1874 – 1999). – 276 p.
11. Статут, Додатковий протокол до Статуту, Конвенція Всесвітнього поштового союзу. – Пекін, 1999. – 472 с.
12. Статут, Додатковий протокол до Статуту, Конвенція Всесвітнього поштового союзу. – Бухарест, 2004. – 598 с.

## REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gorak G. I. Filosofiya [Philosophy] : [kurs lektсий] / G. I. Gorak. – K. : Vilbor, 1997. – 272 s.
2. Kant I. Kritika chistogo razuma [Critique of Pure Reason] / I. Kant. – Simferopol' : Renome, 1998. – 528 s.
3. Sorokin Ye. Pochta speshit k ludyam [Post is Hurrying up to People] / Ye. Sorokin. – M. : Izd. "Znaniye", 1977. – 128 s.
4. Vid gintsya do Internetu. Narysy z istorii ukrains'koi poshty [From the Messenger to the Internet. The Outlines from the History of the Ukrainian Post] / [Muchin V., Moroz V., Diukov P., Ivanov V., Yurii V.]. – K. : [B.v.], 2002. – 327 s.
5. Materyaly po istorii svyazi v Rossii XVIII – nachala XX vv. : Obzor dokumentalnykh materialov [Materials on the Intercommunication History of Russia of the XVIII – the Beginning of the XX Centuries] / [pod red. N. A. Maltsevov]. – Leningrad : B.i., 1966. – 44 s.
6. Bizina V. G. Iz istorii ukrainskoy pochty (K 225-letiiu Kievskogo pochтамта) [From the History of the Ukrainian Post (Dedicated to the 225 Anniversary of the Kyiv Post-Office)]. – K. : [B.v.], 2000. – 91 s.
7. Vigilev A. N. Istoriya otechestvennoy pochty [The History of the Native Post] / A. N. Vigilev. – M. : Izd. "Svyaz", 1977. – 160 s.
8. VPS. Nayrobiyskaya pochtovaya strategiya na 2009 – 2012 g. – 26 s.
9. Pashuk A. I. Narysy z istorii filosofii serednykh vikiv [Outlines from the Philosophy of the Medieval Ages] : [pidruch. dlya stud. vishch. navch. zakl.]. – K. : Vydavnychiy Dim "In Iure", 2007. – 712 s.
10. Universal Postal Union (125 years 1874 – 1999). – 276 p.
11. Statut, Dodatkovyi protokol do Statutu, Konventsiya Vsesvitniogo poshtovogo soiuзу [Statute. The Additional Protocole to the Statute, the Convention of the World's Post Union]. – Pekin, 1999. – 472 s.
12. Statut, Dodatkovyi protokol do Statutu, Konventsiya Vsesvitniogo poshtovogo soiuзу [Statute. The Additional Protocole to the Statute, the Convention of the World's Post Union]. – Bucharest, 2004. – 598 s.

Матеріал надійшов до редакції 22.03. 2012 р.

### **Симонян К. М. Почта как фактор общественного развития.**

*В статье проанализирована история возникновения и развития почтовой связи, роль почты в обществе, в частности роль почты в системе общественной коммуникации на разных этапах исторического развития мира. Проанализированы факторы, которые имели непосредственное влияние на формирование новых направлений деятельности почтового сектора; рассмотрены категории, которые присущие философии почты и являются ключом к системному осознанию структуры почтовой сферы; определены и охарактеризованы основные подходы, с помощью которых можно рассматривать философию почты. Отмечено, что почту формирует среда, в которой она функционирует, то есть – общество, однако единственной модели почты как такой не было и не будет, поскольку ее формы, тенденции развития ей навязывает общество, которое, в свою очередь, является поликультурным.*

### **Simonyan K. M. Mail as a Factor of the Community Development.**

*The article analyzes the history of origin and development of postal connection, the role of mail in the society, in particular in the system of public communication on the different stages of the historical development of the world. The factors which had a direct influence on the formation of new directions of the postal sector activity are analyzed; the categories are considered that inherent to the mail philosophy and are the key to the system awareness of the postal sphere structure; the basic approaches which help the post philosophy to be considered are determined and characterized. It is marked that the mail is formed by the environment in which it functions, that is society, however the unique model of the mail itself didn't and won't exist, as its forms, progress trends are imposed by the society which in its turn is multicultural.*